

Wel en wee van vlinders in de Bennekomse Meent

Het natuurgebied de Bennekomse Meent tussen Veenendaal en Bennekom is een goed bewaard blauwgrasland met veel kenmerkende plantensoorten, zoals Spaanse ruiter, blauwe knoop, kleine valeriaan, ronde zegge en vlozegge. Hier loopt een van de eerste routes van het vlindermeetnet. Laten we de ontwikkelingen over de afgelopen 32 jaar eens bespreken.

De Bennekomse Meent (figuur 1) is een van de restanten van het vroeger zeer soortenrijke Binnenveld, waar vlinders vlogen als rode vuurvlinder, gentiaanblauwtje, klaverblauwtje, grote parelmoervlinder, moerasparelmoervlinder, aardbeivlinder, zilveren maan en bruine vuurvlinder. Van al deze soorten werden de laatste twee nog het langst gezien, tot in 1959 (Van Swaay, 2000). Sindsdien is de Bennekomse Meent voor dagvlinders een doorsnee grasland geworden. Maar door recente uitbreiding van de natuur in het Binnenveld komt er weer ruimte voor een hogere vlinderrijkdom.

Tekst:
Henk Kloen
& *Michiel Wallis*
de Vries
De Vlinderstichting

Sinds 2014 is de Bennekomse Meent beschermd als Natura 2000-gebied. In het kader van behoud en herstel zijn vanaf 1994 omringende percelen met productiegrasland aangekocht en als natuur beheerd, deels na het afgraven van de voedselrijke toplaag. In 2019 is rond het oude reservaat een kade aangelegd die water beter moet vasthouden. Ook zijn daartoe rondom sloten gedempt.

In 1990 is in het oude reservaat vlinderroute nummer 13 van het meetnet gestart: Bennekomse Meent oud (BKM-oud). In 1994 volgde een tweede

De Bennekomse Meent in volle bloei, 25 juni 2005.

Figuur 1. Ligging van de Bennekomse Meent in het Nederlandse Natuurnetwerk.

route in een graslandperceel met 'nieuwe natuur' aan de zuidrand van het reservaat (Bennekomse Meent nieuw (BKM-nieuw)). Dit werd vanaf toen als natuurgrasland beheerd (1x maaien en afvoeren en naweiden) en het is in 2019 afgeplagd. Alleen al wegens de flora en de weidevogels is het een plezier om er te mogen zijn, zelfs zonder zeldzame vlinders tegen te komen!

Soortensamenstelling

Op de hoofdroute zijn tussen 1990 en 2022 in totaal bijna 30.000 dagvlinders geteld, verdeeld over 27 soorten (tabel 1). Alle aangetroffen soorten zijn landelijk redelijk tot zeer algemeen. Zeldzamere of Rode Lijst-soorten zijn niet aanwezig. Verreweg de

algemeenste soort is bruin zandoogje, gevolgd door klein geaderd witje. Samen leveren deze twee soorten circa 85% van het aantal getelde individuen.

Van de waargenomen soorten zijn er elf die vooral voorkomen in (bloemrijke) graslanden. Bruin zandoogje is daarvan veruit de talrijkste, maar groot dikkopje en zwartsprietdikkopje zijn in al die jaren ook regelmatig gezien, net als icarusblauwtje en kleine vuurvliinder. De andere graslandsoorten zijn meer incidenteel gezien. Opmerkelijk is dat in het overwegend open landschap het oranjetipje ontbreekt: in de hele periode is maar één keer een exemplaar waargenomen.

Er komen zes soorten voor die gebonden zijn aan struweel en bos, zoals bont zandoogje en landkaartje, hoewel er maar één klein bosje van circa 0,25 hectare langs de route ligt en bomen en struiken in de verdere omgeving ook schaars zijn.

Veranderingen tussen 1990 en 2022

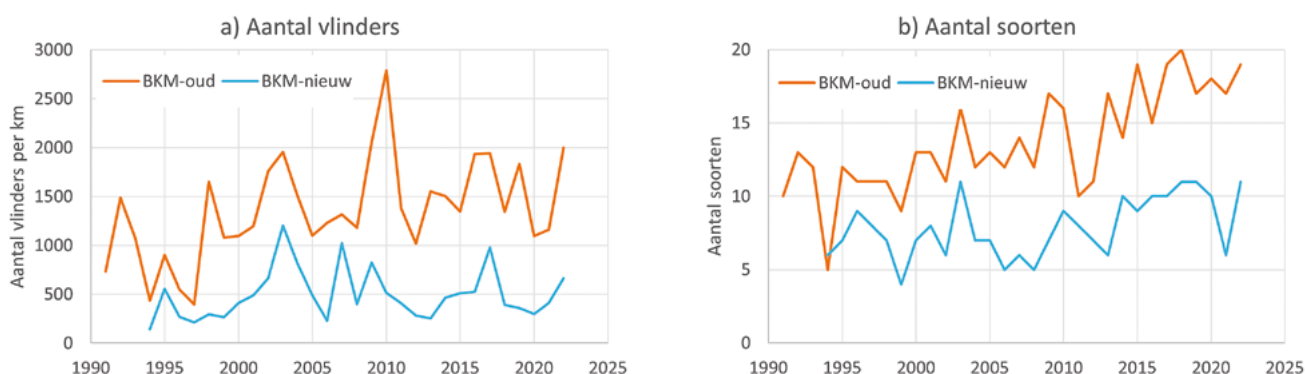
In eerste instantie levert het totaaloverzicht een verheugend beeld op (figuur 2). De aantallen fluctueren sterk tussen de jaren, maar er lijkt ook sprake van een toename van zowel het totaal aantal waargenomen vlinders als het aantal soorten in de afgelopen 32 jaar. Globaal zijn die op de Bennekomse Meent beide circa twee keer zo hoog in 2022 als in 1991.

De toename van de aantallen vlinders wordt vooral gedreven door de twee verreweg algemeenste soorten, te weten bruin zandoogje en klein geaderd witje (figuur 3). Deze toename vindt vooral tot 2010 plaats. Het klein geaderd witje doet het in de Bennekomse Meent beter dan de landelijke trend.

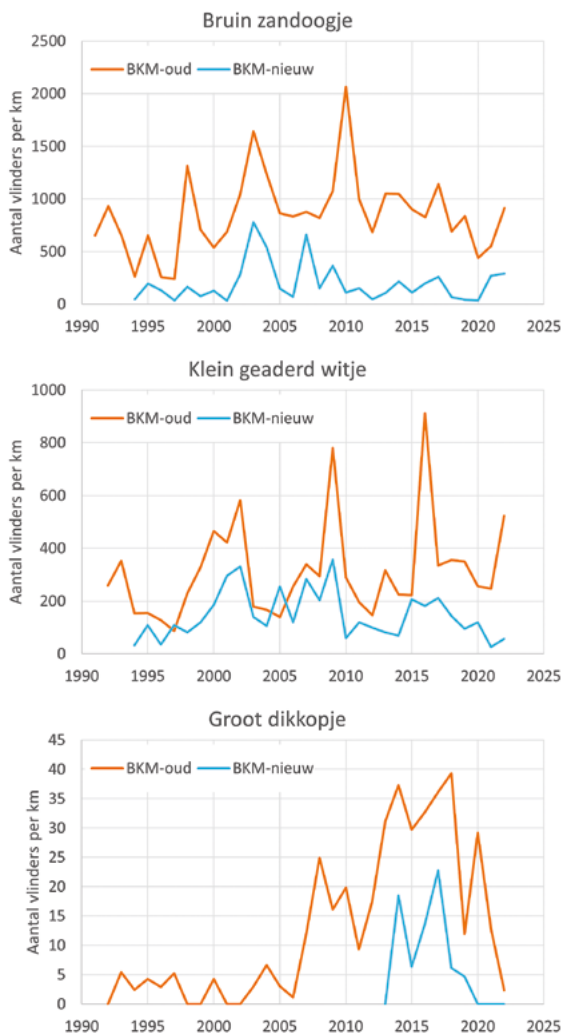
Ook het aantal soorten stijgt geleidelijk over de

Tabel 1. Waargenomen dagvlinders op de monitoringroutes van Bennekomse Meent in het oude en het nieuwe deel van het reservaat (BKM-oud 859 m lang, 1990-2022, BKM-nieuw 220 m lang, 1994-2022). In blauw de graslandsoorten, in oranje de soorten van struweel en bos.

Soortnaam	BKM-OUDE		BKM-NIEUW	
	Totaal Aantal	Laatste Jaar	Totaal Aantal	Laatste Jaar
bruin zandoogje	19435	2022	1006	2022
klein geaderd witje	6021	2022	658	2022
klein koolwitje	993	2022	89	2022
dagpauwoog	691	2022	52	2022
kleine vos	506	2022	58	2022
kleine vuurvliinder	420	2022	237	2022
groot dikkopje	314	2022	13	2019
bont zandoogje	221	2022	9	2022
distelvlinder	213	2022	11	2019
icarusblauwtje	174	2022	87	2022
atalanta	170	2022	27	2020
groot koolwitje	155	2022	5	2019
zwartsprietdikkopje	102	2022	3	2020
argusvlinder	83	2010	12	2014
landkaartje	56	2022	3	2001
bruin blauwtje	38	2022	38	2022
koevinkje	38	2019	1	2018
citroenvlinder	30	2022	1	2019
gehakkelde aurelia	19	2022	1	2003
hooibeestje	17	2022	20	2022
boomblauwtje	10	2020	3	2011
oranje luzernevlinder	6	2022	5	2022
gele luzernevlinder	2	2018		
kleine parelmoervlinder	2	2021		
eikenpage	1	2019		
oranjetipje	1	2009		
scheefbloemwitje	1	2020		
Totaal	29719		2339	

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van a) aantal vlinders per getelde kilometer en b) aantal soorten op de routes van de Bennekomse Meent. BKM-oud betreft het oude blauwgrasland, BKM-nieuw het in 1994 aan het reservaat toegevoegde deel (totaal van alle wekelijkse tellingen op de route, met bijschatting voor eventueel ontbrekende tellingen, en dan gedeeld door de routelengte in kilometers).

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van bruin zandoogje, klein geaderd witje en groot dikkopje op de Bennekomse Meent.

periode van dertig jaar. We zien een reeks van maar liefst dertien nieuwkomers (tabel 1). Dit zijn soorten die de eerste tien jaar niet waren gezien of met een onderbreking van meer dan tien jaar afwezigheid opnieuw zijn verschenen. Alleen het bont zandoogje is een nieuwkomer die sinds 2007 ieder jaar is waargenomen. Andere soorten komen onregelmatiger voor, sommige maar in een enkel jaar.

In tweede instantie zijn er ook minder rooskleurige ontwikkelingen. Het bruin zandoogje lijkt na 2010 weer in aantal

af te nemen. En één traditionele graslandsoort is verdwenen: de argusvlinder. Tot 2005 werd deze soort de meeste jaren wel gezien, maar daarna nauwelijks meer en na 2010 is de argusvlinder niet meer gezien. Dit is in overeenstemming met de landelijke trend dat de soort op de zandgronden vrijwel is verdwenen.

Het zou mooi zijn als er in de Bennekomse Meent een toename is van soorten die kenmerkend zijn voor de kruidenrijke graslanden. Daarvan komt alleen het bruin zandoogje nog in behoorlijke aantallen voor. De andere twee graslandsoorten zijn dikkopjes, beide in lage aantallen. Het groot dikkopje nam toe vanaf 2007, toen het gefaseerd maaien werd ingevoerd, maar is in de laatste twee jaar weer sterk afgenomen doordat er weer grootschalig is gemaaid. Het zwartsprietdikkopje komt nog minder voor dan het groot dikkopje, en we zien het in sommige jaren geheel niet.

Lichtpuntjes zijn twee andere nieuwkomers, namelijk het bruin blauwtje sinds 2010 en de kleine parel-

moervlinder sinds 2020. De aantallen zijn echter zeer laag (tot maximaal zeven per jaar); het zijn ook eerder soorten van droge graslanden. Ook zijn het koevinkje en hooibeestje, twee soorten die verdwenen zijn in de jaren 90, recent weer terug gekomen, maar ook deze zijn nog schaars.

We moeten concluderen dat het weliswaar goed gaat met het bruin zandoogje, maar niet met de andere kenmerkende soorten voor kruidenrijke graslanden. Vergeleken met de vroegere soortenrijkdom van de Bennekomse Meent (Van Swaay, 2000) is het huidige herstel nog mager.

DAGVLINDERS IN HET NIEUWE NATUURDEEL

Route Bennekomse Meent-nieuw is in 1994 ingesteld, in grasland dat toen werd toegevoegd aan het reservaat. Voorheen werd dit als productiegrasland gebruikt. Deze route telt slechts vier secties. Er kunnen vrij gemakkelijk vlinders uit het oude reservaat uitzwermen naar deze route.

Het aantal vlinders en het aantal soorten ligt, zoals verwacht voor een voedselrijker grasland, veel lager dan op de oude Bennekomse Meent. Globaal neemt het aantal soorten in de loop van de jaren wel toe, maar de aantallen blijven schommelen op een laag niveau. Van de soorten van (bloemrijke) graslanden komt hier alleen het bruin zandoogje regelmatig voor en onregelmatig ook het groot dikkopje. Soorten die hier in verhouding met het oude reservaat vaker voorkomen zijn de kleine vuurvlinder, icarusblauwtje en bruin blauwtje. Het stukje van het grasland waar de route ligt is veel droger dan de omgeving, zodanig dat de vegetatie opener blijft.

In de winter van 2019/20 is het grasland afgeplagd om het te versralen en is er nog maar een spaarzame nieuwe vegetatie ontwikkeld. De kleine vuurvlinder is daardoor afgenomen, maar hopelijk gaat de ingreep de komende jaren ook voor de vlinders zijn vruchten afwerpen.

Naar een sterkere en meer gevarieerde vlinderpopulatie

Voor een deel van de vroeger aanwezige soorten komen de waardplanten maar beperkt voor; met name voor gentiaanblauwtje en zilveren maan zullen ook de waardplanten (respectievelijk klokjesgentiaan en moeras-, honds- of melkvioltje) en voor het gentiaanblauwtje ook de bossteekmier flink moeten toenemen. De uitbreiding van het natuurgebied met voedselarmer en soortenrijker grasland en verbeterde waterhuishouding biedt wel kansen. Maar gezien de afstand tot mogelijke bronpopulaties is voor alle verdwenen soorten een spontane vestiging nog ver weg.

Voor de huidige soorten speelt het maaibeheer een sleutelrol bij het tegengaan van verruiging met behoud van voldoende nectaraanbod en structuurvariatie. Het gebied wordt al lange tijd 1x per jaar gemaaid en het maaisel wordt afgevoerd. Lange tijd werd het hele gebied eind augustus in één keer gemaaid. Sinds 2005 is het maaitijdstip geleidelijk verder naar achteren geschoven, de laatste jaren in de tweede helft van september, waardoor minder afvoer van voedingsstoffen plaatsvindt. In 2006 is men ook begonnen kleine stukjes over te slaan bij een maaibeurt. Aanvankelijk was dat een klein blokje, rond 2015 werd dit wat uitgebreid.

In 2019 werd een nieuwe kade rond het oude reservaat aangelegd. Deze bestaat uit voedselrijk materiaal dat beschikbaar kwam bij het plaggen van andere percelen in de omgeving. Er ontstond een ruigere vegetatie op de kade, maar ook in zones erlangs verruigde het terrein. Staatsbosbeheer wil de verruiging weer terugdringen en maait daarom sinds 2021 het oude reservaat (tijdelijk) weer volledig. Deze laatste jaren zien we het aantal groot dikkopjes sterk afnemen. Ook het weer teruggekeerde koevinkje is de laatste twee jaar niet meer waargenomen. Het weer grootschalig gaan maaien heeft daarbij zeker niet geholpen. Bijkomend probleem is dat voor het maaien de laatste jaren wetlandtracks worden

Bruin zandoogje.

gebruikt: maaiers en opraapwagens met rupsbanden. Daarmee kan onder natte omstandigheden zonder grote bodemschade worden gemaaid. Maar door de grootschalige en gelijkvormige aanpak worden hiermee veel rupsen in de vegetatie en zaden van laat bloeiende planten afgevoerd.

Als er een stabiele schrale vegetatie is, is het gemakkelijker om pleksgewijs een maaibeurt over te slaan. Uit oogpunt van vlindervriendelijk beheer is het wenselijk om dit zo snel mogelijk weer op te pakken, in zowel het oude reservaat als in het nieuwe natuurterrein hieromheen. Door vroeger maaien kan meer stikstof met het maaisel worden afgevoerd. We hopen dat een combinatie van vroeger maaien, maar tegelijk stroken vegetatie laten overstaan om de vlinders te sparen, een herstel van zowel de fauna als de flora zal laten zien!

Met dank aan Staatsbosbeheer en al onze medetellers: Roel ter Horst, Ineke Jansonius, Nico Middelkoop, Guido de Moed (t), Jippe van der Meulen, Theo Verstrael, Chris Breider, Marijn Prins, Linus van der Plas en Marjelle Molenaar.

Literatuur

Van Swaay, C.A.M. (2000). Kan de Moerasparelmoervlinder het Wageningse Binnenveld veroveren? *De Levende Natuur* 101 (5): 154-155. ●

Groot dikkopje.